speciaal nummer

vorming en kadervorming

KADER

Orgaan voor functionarissen van het Humanistisch Verbond

12e JAARGANG - DEC. '69 - NR. 4

Verschijnt 1 x per 2 maanden

INHOUD

Inleiding 37
Humanistisch vormingswerk met volwassenen, een eerste oriëntatie 39
Humanistisch vormingswerk met volwassenen 46
Vormingswerk vanwege het Humanistisch Verbond 50
Enkele citaten van Erich Fromm 56
Rondetafelconferentie van het Ministerie voor CRM over permanente educatie . . 57
Boekbesprekingen:
Vormingswerk — een oriëntatie 59
Vormingswerk en samenleving 61
Nota kadervorming in het Humanistisch Verbond 64

KADER

ORGAAN VAN HET

HUMANISTISCH VERBOND

REDACTEUR: J. DE LEEDE.

Speenkruidstraat 71 te SOEST

ADMINISTRATIE: POSTBUS 114, UTRECHT, TELEFOON 030—24641

INLEIDING

Het vormingswerk heeft in het Verbond een hoge prioriteit gekregen. In de beleidsnota die het h.b. aan het laatste congres voorlegde, kwam o.m. de volgende passage voor:

> „Het Verbond zal zijn funktie als geestelijk centrum meer moeten zien in het kulturele vlak. Het zal een organisatie moeten zijn die mensen helpt zichzelf te ontplooien, zich beter bewust te worden van hun eigen mogelijkheden. Dè sterke nadruk in ons werk moet komen te liggen op het vormingswerk, zowel vorming van jongeern als van ouderen. Mensen zullen geholpen moeten worden te durven uiteindelijk op zichzelf en op elkaar terug te vallen in een onbegrijpelijke wereld, waarin godsdienstige antwoorden of oplossingen hen niet meer aanspreken.
>
> Is dit alleen een nieuwe term voor werk dat tot nog toe onder een andere naam gebeurt? Neen, d.w.z. er vindt nu ook vormingswerk plaats. Maar onze benadering van de buitenkerkelijke waarbij wij nog te veel in abstarkto proberen uit te leggen wat humanisme is, zal vervangen moeten worden door hem in konkreto aan te spreken. Daarbij zal het gaan om aktuele levensvragen en zal primair aandacht gegeven moeten worden aan het helpen de ander te helpen zelf een antwoord te vinden." (5.2)

Die beleidsnota is, zoals men weet, door het congres aanvaard. Eén van de belangrijkste taken van het h.b. is dus sindsdien het vormingswerk voor volwassenen uit te denken en op gang te brengen.

De Stichting Centrum voor Humanistische Vorming, één van de middelenstichtingen die met instemming van het congres zijn opgericht, heeft specifiek die taak toegewezen gekregen. De meningsvorming over wat ons vormingswerk bedoelt te zijn en hoe wij het willen uitvoeren, vraagt om zoveel mogelijk inspraak aan ons gehele kader. Om die reden treft U in dit nummer nota's over dit vormingswerk aan, die in onze Stichting voor vorming aan de orde zijn. Het bestuur van deze Stichting heeft bij dit vormingswerk van het Verbond twee belangrijke componenten onderkend, nl. die van de maatschappij uit en die van het individu uit. Van het individu uit benaderd kan ons vormingswerk helpen materiaal aan te dragen, opdat volwassen mensen zichzelf een levensvisie vormen. Van de maatschappij uit benaderd kan ons vormingswerk helpen volwassen mensen een maatschappij-kritische instelling te geven.

Over die beide aspecten in het bijzonder, maar over onze aanpak van ons vormingswerk in het algemeen zouden wij ons in de eerste helft van 1970 intensief met ons gehele kader willen beraden. Wij kunnen er dan op mikken het werk zelf in september 1970 goed doordacht, van start te laten gaan.

Intussen kunnen wij dan ook bereiken, dat dit stuk van ons werk gesubsidieerd wordt, waartoe wij al eerste contacten hebben gelegd. Zonder een

behoorlijke subsidie zal het ons n.l. bij gebrek aan financiën eenvoudig niet lukken.

Naast het vormingswerk voor volwassen vindt U in dit nummer ook aandacht gewijd aan eigen kadervorming. Het congres heeft erop aangedrongen dat deze ter hand wordt genomen. Ook over dit stuk activiteit willen wij graag de mening van ons bestaande kader inwinnen.

M. G. Rood

HUMANISTISCH VORMINGSWERK MET VOLWASSENEN
EEN EERSTE ORIËNTATIE

1. Wie zich gaat oriënteren ten aanzien van de vragen:
   — wat is vormingswerk eigenlijk? en
   — wat gebeurt er op dit gebied allemaal?
   ontdekt een verscheidenheid van opvattingen en een veelheid van activiteiten.
   Aan het woord „vormingswerk" is voorafgegaan het woord „volksontwikkeling" en de laatste tijd lijkt het woord „education permanente" de term „vormingswerk" van de eerste plaats te willen dringen.
   Als nadere omschrijvingen van wat vormingswerk eigenlijk is komen wij formuleringen tegen als volgt:

   „Vormen is mensen helpen (uitdagen) zo volledig en volwaardig mogelijk mens te worden. Vormen van een eigen persoonlijkheid met verantwoordelijkheidsgevoel binnen de samenleving."
   „Vormingswerk is het zich eigen maken van cultuur door en aan volwassenen met het doel hen te helpen zo volledig en volwaardig mogelijk mens te worden en te blijven."
   „Vormingswerk is hulp aan volwassenen om tot eigen vorm te geraken."
   „Vormingswerk is een door en voor volwassenen bewust georganiseerde ruimte, waardoor een proces van cultuuroverdracht mogelijk wordt en de mens tot ontplooiing kan komen. Het is ook een tegenbeweging omdat de mens steeds weer niet tot zijn recht dreigt te komen, creatief onvoldoende kans krijgt, er te weinig werkelijke ontmoeting is."
   „Vormingswerk is gericht op de gehele mens en heeft in de idee van het personalisme een oplossing gevonden, d.i. de idee van de bewust gevormde mens in de rechtvaardige harmonische gemeenschap."

   In het onlangs verschenen boek: „Vormingswerk — een oriëntatie" geeft *Dibbits* als definitie (blz. 9):
   „Het vormingswerk kan gezien worden als een deelterrein van het cultureel werk. Het vormingswerk is een min of meer geïnstitutionaliseerde agogische activiteit die op basis van vrijwilligheid, in persoonlijke confrontatie, in vraagstelling en in het gezamenlijk zoeken en formuleren van antwoorden, kortom met de dialoog in de groep, gericht is op het bevorderen van de creatieve participatie aan de cultuur in de samenlevingsverbanden waarin de mens zijn verantwoordelijkheid aangaat."

   In een nota van het *Nederlands Centrum voor Volksontwikkeling* over: „Functie en toekomst van het vormings- en ontwikkelingswerk in de Nederlandse samenleving", samengesteld door een groep zeer vooraanstaande mensen uit het vormingswerk, lezen wij:

„Het vormings- en ontwikkelingswerk wil ertoe bijdragen dat mensen hun vrijheid realiseren, en vat deze vrijheid op zowel als individualisering als socialisering.
Deze zienswijze impliceert een mensbeschouwing die zowel bepaald, specifiek, als geheel open is. Het unieke van de mens is volgens deze opvatting gelegen in zijn vrijheid, in de mogelijkheid die hij onder alle omstandigheden heeft om met het gegevene, met zijn vrijheid iets te doen. Deze schijnbaar individualistische mensbeschouwing houdt een zeer bepaalde visie op de maatschapij in: men kan de realisering van de vrijheid niet bevorderen zonder dat men daarbij streeft naar een samenleving, waarin állen optimale kansen, de grootst mogelijke ruimte krijgen om hun vrijheid te realiseren. Het gaat dan ook niet alleen om de individuen, maar ook om de structuren van de samenleving.
Het vormings- en ontwikkelingswerk is erop gericht dat de mens leert het eigen handelen te doorzien, zich rekenschap aflegt van zijn handelen en dat van den beginne aan op de mensheid is gericht. Het is er ook op gericht dat de mens inzicht krijgt in de wijze waarop hij gestempeld wordt door de structuren: dat allerlei „persoonlijke" problemen maatschappelijk bepaald zijn en daarom moeten worden vertaald in termen van maatschappelijke problemen. Ieder dient daarbij zicht te krijgen op zijn eigen specifieke verantwoordelijkheid. Het gaat in dit werk ook om het realiseren van de verbondenheid. Er wordt gezocht naar effectieve wegen om structuren waar nodig te veranderen. Dan loopt het vormings- en ontwikkelingswerk uit in concrete (politieke) stellingname en voorbereiding op daadwerkelijke actie in kleinere en grotere verbanden."
(Het is de bedoeling deze nota in januari 1970 te publiceren.)

In een stuk van het *Humanistisch Jongeren Sentrum* vonden we kort en duidelijk:
„Vormingswerk is het oproepen tot stellingname."

Tenslotte geven wij hieronder nog de formulering, die een werkgroep op de conferentie van Volksopvoeding in november 1969 in *Neerpelt* bij elkaar praatte:
„Wij verstaan onder vormingswerk:
— leren praten
— leren met goede informatie werken
— leren critisch te staan ten overstaan van de informatie
— leren vertrouwen hebben in de mogelijkheid een eigen mening te vormen
— leren participeren met een groep
— leren samen een doel te vinden en spanningen te overwinnen
— leren meer spanningen en frustraties aan te kunnen
— leren een eigen programma te vormen
— leren vorm geven aan het gevondene o.a. een veranderde houding, andere levensstijl of aktie.
Het gaat om een bewustwordingsproces bij de mensen, en het is

aan de mensen om het te laten uitmonden in aktie.
Bij vormingswerk in verenigingsverband kan het voeren van aktie echter ook voortvloeien uit de doelstelling van de vereniging.
Het kan zowel ontspannend als creatief, ludiek of critisch zijn. Dit zijn evenwaardige vormen en houden elkaar in spanning."

Er zijn ook mensen, die in het geheel niet gelukkig zijn met het gebruik van het woord „vormingswerk". (Zie b.v. *Nijk* in de brochure „Vormingswerk" op blz. 3, uitgave Christen Studenten Associatie — Zeist 1966 en *Frese* op de conferentie over éducation permanente in maart 1969 te Arnhem.)
Nijk schrijft: „Vat men het woord vorming in zijn klassieke betekenis op en hoort men daarin het werkwoord vormen in de zin van: aan enigerlei materie een bepaalde vorm geven, dan zal men van daaruit nimmer tot enig inzicht komen in wat het hedendaagse vormingswerk is en beoogt."

Er is een grote veelheid van organisaties werkzaam op het terrein van het vormingswerk. Als je het werk en de mensen daarin ontmoet vallen enkele dingen op:

a. Er zijn in de kringen van het vormingswerk duidelijk gevoelens van onbehagen waarneembaar. De verklaring van deze gevoelens van onbehagen lijkt voor de hand te liggen: men is van mening een zeer wezenlijke bijdrage tot onze cultuur te kunnen leveren, maar de belangstelling van het publiek is gering en men wordt overal gehinderd door financiële zorgen.
Bovendien voelt het nog jonge vormingswerk zich gefrustreerd door een probleem, waar alle schoolmeesters en opvoeders reeds vele eeuwen mee worstelen, namelijk de vraag: Wat is het resultaat van alle moeite, die ik doe?
b. Er is — in strijd met de verkondigde idealen — in sommige kringen van het vormingswerk een duidelijke tegenstelling waarneembaar: er is een groep die zichzelf beschouwt als de „echte, ware" vormers en die de anderen beschouwt als „onwelkome vreemdelingen" op het „heilige" terrein van het vormingswerk.
Daarbij speelt ook een rol de opvatting van sommige beroepskrachten, dat echt vormingswerk alleen kan geschieden onder leiding van geschoolde beroepskrachten en niet van vrijwilligers. Maar als het vormingswerk opwekt tot aktieve participatie in de gehele maatschappij, waarom zou dat dan niet ook gelden voor het vormingswerk zèlf?
c. er is een, door de subsidie-voorwaarden bevorderde, tendens tot algemeenheid, waarbij tevens opvalt een verwaarlozing, verschraling van de geestelijke achtergronden van het zgn. sociaal-culturele vormingswerk.
De overgrote meerderheid van de mensen, werkzaam in het vormingswerk, is politiek links gericht.

2. Als *wij* ons met vormingswerk gaan bezig houden zullen wij een duidelijk beeld moeten vormen van wat dat precies inhoudt.

Het lijkt mij voor de hand te ligggen, dat wij daarbij als *beleidslijn* hanteren:
gezien de kwaliteit van de humanistische levensovertuiging èn gezien onze zeer beperkte krachten,
dienen wij ons toe te leggen op humanistisch vormingswerk, dat wil zeggen: een *eigen, specifieke bijdrage* leveren in het geheel van het Nederlandse vormingswerk.

Inhoud:
In één van de deelnota's van de beleidsnota (blz. 48) vinden wij de volgende omschrijving:

> „Onder humanistische vorming (onderwijs) wordt verstaan de systematische ambtshalve aanbieding van bouwstoffen van cultuurhistorische, antropologische en maatschappelijke aard, die zodanig appelleren aan de ander dat deze aangespoord wordt zelfstandig een levensvisie te ontwerpen, waardoor hij met zijn totale zijn betrokken raakt op het totaal van zijn levensverhoudingen."

Een andere omschrijving zou kunnen zijn:

> „Humanistische geestelijke vorming is het ontwikkelen en trainen van de geestelijke vermogens van de mens. Daarbij wordt begonnen met een training van de functies als zodanig, waarbij geleidelijk aan meer aandacht wordt besteed aan het hanteren van inhouden. Bij de geestelijke vorming ligt het zwaartepunt van deze inhouden bij de levensvragen."

of, zeer kort:

> „Geestelijke vorming is het leren opbouwen en hanteren van een levensovertuiging."

Naar mijn mening komt in deze definities het specifiek humanistische karakter te weinig tot uitdrukking.
Meer duidelijkheid vinden we in de omschrijving, die *prof. dr. J. P. van Praag* formuleerde in een syllabus voor een conferentie over vorming in november 1968:

„a. *Vorming* is een doelbewuste activiteit, gericht op de volwassenheid van degenen die er aan deelnemen, door middel van het aanbieden van stof, het scheppen van een milieu en het tot stand brengen van relaties (ook met de vormingsleider).
b. *Geestelijke* vorming (naast sociale en culturele) is vooral gericht op een plaatsbepaling in het bestaan waardoor de mens zich met zijn totale zijn betrokken weet op het totaal van zijn bestaansverhoudingen.
c. *Humanistische* (geestelijke) vorming legt de nadruk op de mogelijkheden die de mens naar humanistisch inzicht volwassen maken, zoals openheid (kritische zin), zelfbestemming (autonomie) en solidariteit (verbondenheid, eerbiediging, verdraagzaamheid."

Er kan alleen van vormingswerk worden gesproken als er een duidelijke koppeling is van het hanteren van inhouden met moderne methodieken, met name het groepswerk.

Bij geestelijke vorming ligt meer dan bij traditionele kennisoverdracht de nadruk op het tot hanteerbaar geestelijk eigendom maken van de aangeboden stof, tot integratie in het gehele persoonlijke denkpatroon (levenspatroon), tot opname in het persoonlijke referentiekader. Als de stof aldus tot persoonlijk geestelijk eigendom is geworden ontstaat ook een emotionele betrokkenheid.
Geestelijke vorming heeft een zeer persoonlijk karakter, meer dan sociale en culturele vorming (hoewel de geestelijke vorming nooit losgemaakt kan worden uit zijn sociale en culturele context), omdat het hier gaat om levensvragen, om een persoonlijke levenskeuze, om een inspiratiebron voor het leven, om het hanteren van waarden.
Aangezien de westerse mens gewend is te leven vanuit één bepaalde levensovertuiging en het in het algemeen moeilijk valt te zien hoe een mens tegelijkertijd kan kiezen voor meerdere, op belangrijke punten aan elkaar tegenstrijdige levensovertuigingen, is „algemene", „objectieve" geestelijke vorming slechts in beperkte mate mogelijk en blijft altijd een onvoltooide zaak. Het blijft een beschouwen en wordt nooit een beleven.
Echte objectiviteit is ook daarom niet mogelijk omdat de persoonlijke keuze van de vormingsleider altijd doorklinkt in zijn werk.
Bij de humanistische geestelijke vorming zullen ook de belangrijkste andere levensovertuigingen (godsdienstige en filosofische) aan de orde worden gesteld en in alle ernst als andere mogelijkheden van leven worden voorgehouden. Daarbij zal de humanistische visie op die levensovertuigingen echter niet achterwege kunnen blijven.
Ook zullen maatschappelijke verhoudingen, die de ontplooiing van het menszijn belemmeren, niet kunnen ontkomen aan een humanistisch gefundeerde kritiek.

3. *Praktische uitwerking:*

De praktische uitvoering van ons vormingswerk zal in hoofdzaak kunnen worden uitgevoerd in de vormen van:

a. gespreksgroepen,
b. plaatselijke cursussen,
c. cursusweken op een internaat,
d. participatie met een eigen inbreng in samenwerkingsvormen.

Gespreksgroepenwerk bestaat reeds lang in het H.V. Het moet goed worden geleid en gestimuleerd.
Cursuswerk komt nog zeer weinig voor.
Een geschikt model van uitvoering van het plaatselijk cursuswerk lijkt mij in het algemeen:

1e bijeenkomst: kennismaking, oriënterend en inventariserend gesprek over het onderwerp van de cursus, verstrekken van enig schriftelijk informatiemateriaal.
2e bijeenkomst: verstrekken van informatie, inleiding plus toelichting op het verstrekte schriftelijke materiaal.
3e en 4e bijeenkomst: praktische hantering van de aangeboden

stof met behulp van gesprek, praktische oefeningen, uitwerken van opdrachten, visuele uitbeelding, enz.
5e bijeenkomst: afronding en evaluatie.

Als *voorbeelden* van onderwerpen voor deze cursussen staan mij voor ogen:

ons wereldbeeld
evolutie
ons beeld van de mens
algemene wijsgerige antropologie
ethiek
leren denken
omgang met anderen
opvoeden
wat maak ik van mijn leven als ik 20 ben
wat maak ik van mijn leven als ik 65 ben
hoe kom ik uit de put
huwelijksproblemen
de taal van de kunst
verkenning van de samenleving
het verschijnsel godsdienst
modern humanisme
inleiding tot de filosofie
psychologie.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden. De keuze van de onderwerpen is onbeperkt en kan op twee manieren worden benaderd. Voor beide benaderingen bestaat belangstelling. De eerste manier is uitgaande van concrete levenssituaties, concrete levensproblemen (waartoe ook concrete maatschappelijke problemen behoren) komen tot meer algemene conclusies. De tweede manier is meteen de algemene achtergronden verkennen, de theorie. Je bezighouden met de theorie is geen steriel gedoe, theorie is noodzakelijk als reflectie op en inspiratie tot het handelen.
Deze en dergelijke onderwerpen werden tot dusver in hoofdzaak in de vorm van enkele inleidingen in het H.V. besproken. De nieuwe aanpak vereist dat wij een corps mensen weten te vinden, die niet alleen deskundig zijn t.a.v. het onderwerp, maar ook de methodiek weten te hanteren of minstens daarvoor open staan. In een aantal gevallen zal de cursus moeten worden gegeven door twee personen: één die de stof beheerst en de ander die de methodiek beheerst.
Cursusweken op een internaat zullen mede kunnen worden uitgevoerd in samenwerking met andere instellingen, met name de volkshogescholen. Contacten hiermede zijn reeds gelegd.

4. Voor een juiste plaatsbepaling van ons vormingswerk lijkt het van belang te laten zien hoe het past in het totaalschema van de activiteiten van het H.V.:
   A. geestelijke vorming
   B. geestelijke verzorging
   C. wetenschappelijk werk

D. plaatselijke werkgroepen (desgewenst ook „actie"- of „projectgroepen" te noemen):

— het bestuur van een gemeenschap
— werkgroep ledenwerving
— werkgroep voorlichting en publiciteit (krantje)
— werkgroep sociale participatie
— werkgroep ledencontact
— werkgroep zieken- en bejaardenbezoek
— humanistische vredesactiegroep
— werkgroep gesprek met andersdenkenden
— werkgroep collecten
— werkgroep organisatie feesten
— werkgroep tentoonstellingen
— enz.

Naast het specifieke vormingswerk blijft er m.i. wel degelijk plaats voor de traditionele bezinningsbijeenkomsten, waarvan de vormgeving overigens nog eens kritisch bekeken moet worden.
M.i. geen plenaire discussie na, wèl een muzikale omlijsting, een ruime tijd voor koffiedrinken, een praathoek met de spreker, een echt gezellige zaal, een lectuurtafel, enz.

5. Aanbevolen literatuur:
= „Handboek Vorming", onder redactie van prof. dr. T. T. ten Have, 2e druk 1965, uitg. Wolters Groningen, met name de hoofdstukken I t/m VI.
= „Vormingswerk — een oriëntatie", een bundel artikelen uitgegeven onder auspiciën van het Ned. Centrum voor Volksontwikkeling. 1969, uitg. Wolters-Noordhoff.
= Een abonnement op het tijdschrift „Volksopvoeding", uitg. Wolters-Noordhoff, prijs *f* 15,75 per jaar.

J. de Leede

HUMANISTISCH VORMINGSWERK MET VOLWASSENEN

1. Het is de snel veranderende samenleving die agogisch handelen met volwassenen (in de wandeling vormingswerk genoemd) noodzakelijk maakt. Kennis en vaardigheden verouderen snel.
   Men komt niet meer van school af: bijtanken, applicatiecursussen, sabbathical year enz. Ook buiten de beroepssfeer geldt, dat wie mee wil blijven doen in de wereld van nu, in enigerlei vorm zal moeten deelnemen aan een éducation permanente. Education is een veel ruimer begrip dan opvoeding: het houdt ook vorming in.
   Vormingswerk met volwassenen onderscheidt zich van opvoeding ook door het relatie-patroon: bij vormingswerk een relatie op gelijk niveau met de eigen verantwoordelijkheid van de volwassen deelnemer; bij opvoeding een relatie op ongelijk niveau met plaatsvervangende verantwoordelijkheid van de volwassene voor het kind.

2. Historisch is er een groei van het patriarchaal getinte volksontwikkelingswerk (met een ongelijke niveaurelatie: de culturele have's deelden van wat zij hadden aan de have-nots) naar het vormingswerk (met een gelijke niveaurelatie).
   Pogingen om vormingswerk te definiëren worden niet veel meer ondernomen. Bij Ten Have, Perguin, Nijk, Hajer, om een paar namen te noemen, zijn ze niet te vinden. *Dibbits* heeft kortgeleden nog eens een poging gewaagd, en gleed, zoals te verwachten viel, uit.
   Zijn definitie luidt: „Vormingswerk is een min of meer geïnstitionaliseerde agogische activiteit, die op basis van vrijwilligheid, in persoonlijke confrontatie, in vraagstelling en in het gezamenlijk zoeken en formuleren van antwoorden, kortom met de dialoog in de groep, gericht is op het bevorderen van creatieve participatie aan de cultuur in de samenlevingsverbanden waarin de mens zijn verantwoordelijkheid aangaat."
   Met deze definitie stoten we op:
   Stijdpunt I: doel en omvang van het vormingswerk, Dibbits formulering is velen te eng.
   a. Hij doet maar recht aan één bepaald type vormingswerk: het social group work.
   b. De doelstelling is niet scherp geformuleerd.
   Nu is de definiëring gezien vanuit de historie van het moderne vormingswerk niet onbegrijpelijk.
   ad a. Social groupwork is het oudste, meest gebruikte en meest onderzochte veld van andragogische actie. Maar aan de ene zijde zit de community organization (hier meestal opbouwwerk genoemd) en aan de andere zijde het individuele maatschappelijk werk of de persoonlijke verzorging. Ook deze beide velden hebben een eigen methodiek en een eigen doelstelling die afwijkt van het social groupwork. Dit heeft consequenties voor:
   ad b. De doelstelling in het algemeen.

Ook hier ligt, dacht ik, de historische achtergrond. Het moderne vormingswerk is ontstaan na de tweede wereldoorlog. De tijd waarin de personalistische mensopvatting bij de avantgarde van toen hoogtij vierde. Buber, Begegnung, Ich und du. Dit kleurde het jonge vormingswerk.

Men mikte op zelfontplooiing, een zelfontplooiing die zich slechts zou voltrekken in de „ontmoeting met de ander". De samenleving en de verantwoordelijkheden van de mens daarin kwamen veel minder in het focus. Het is, ondanks „de ander" een individualistische benaderingswijze. Het gaat om de mens-an-sich.

Het macroperspectief in het vormingswerk is van veel recenter datum. Dit gaat min of meer direct uit van een kritisch onderzoek van de structuren van de samenleving en daarbij behorende instanties. Het laat zien hoe gedragbepalend de cultuur is die je gevormd heeft en waarin je leeft.

Het accentueert dat we de wereld waarin we leven zelf maken, ergo ook zelf kunnen veranderen. Hier mondt het vormingswerk uit in concrete (politieke) stellingname. De vrijheid tot kiezen, de onmogelijkheid je te onttrekken (condamné d'être libre) en de verantwoordelijkheid, krijgen een extra accent.

„Vormingswerk is maatschappijkritiek in actie" schrijft Nijk.

Deze beide opvattingen staan nogal ver van elkaar. Je zult het eerste moeten doen (als de mens zichzelf niet als mondig ervaart, z'n gevoel van eigen waarde gering is, z'n zelfontplooiing in de verkreukekeling ligt zul je dat allemaal moeten restaureren voor je verder kunt) maar het tweede niet laten. De omschrijving uit de nog niet gepubliceerde nota van het Nederlands Centrum voor Volksontwikkeling geeft beide aspecten (zie blz. 40).

Strijdpunt II: in het vormingswerk is in hoeverre er sprake mag of moet zijn van „planned change" (een term uit de Amerikaanse agogische literatuur, hier in Nederland nader uitgewerkt door ten Have). Er zijn felle tegenstanders die bij vormingswerk aan een vrij creatief proces denken dat zich nergens laat plannen.

De voorstanders menen dat je als het ware een diagnose moet maken van de beginsituatie en de gewenste eindsituatie met een min of meer heldere voorstelling van de daartussen liggende processen en aan te wenden middelen. Het probleem is natuurlijk de inhoud van de gewenste eindsituatie.

Is dat het lidmaatschap van politieke partij A, B of C resp. levensbeschouwelijke club D, E of F dan zeggen de meesten nee.

Is de gewenste eindsituatie een opheffen van beletselen tot zelfrealisatie of iets van dien aard dan zeggen we ja.

Hier liggen wel hangijzers, hete zelfs. Het gevaar van manipuleren en dirigeren zit er dik in. Daarnaast: wie bepaalt wat na te streven waarden zijn. Onveranderlijk duiken op dit punt in de discussie Hitler of een psychopaat op. Of, bij rustiger discussianten, gewoon een andersdenkende met zijn opvatting over wat nastrevenswaardig is.

We kennen dit type discussies ook binnen het verbond.

Bepaald ook rond het vormingsonderwijs t.a.v. de inhoud van het H.V.O. en niet te vergeten de indoctrinatie. Onvruchtbare discussies m.i.
Degene die leiding geeft in een vormingssituatie die die naam verdient (manipuleren en dirigeren heeft niks met vorming te maken!) is gewoon nergens als hij niet mikt op mondigheid, openheid, kritische zin.
Maar hij brengt zichzelf met wat hij is en denkt en voelt *mee* in de agogische situatie.
De andere opvattingen tot z'n recht laten komen betekent niet eigen kleurloze neutraliteit integendeel, kleur bekennen is niet vies.
Het is het leveren van onze bijdrage aan die samenleving in beweging.
Ik meen dat je je aan het opdracht-karakter daarvan onttrekt en op veilig speelt, als je je in de veste van de z.g. open alles-kan-en-is-evengoed benadering verschanst.
Trouwens ook het zich als open en neutraal aandienende vormingswerk is niet waardevrij. Ook daar gaat men van impliciete veronderstellingen uit (democratische aanpak, creatieve participatie, vaak ook een vage christelijke notie) alleen men zegt het niet, men vaart zonder vlag.

Strijdpunt III: tenslotte is de discussie over open (neutraal) en ingebouwd vormingswerk. Thomas, een katholiek uit het vormingswerk met militairen heeft daar aardige dingen over gezegd.
Hij ziet in de ontwikkeling van het vormingswerk 3 fasen.
1e fase: Het ontwikkelt zich binnen levensbeschouwelijke en politieke koepels, heeft een duidelijke kleur, wordt gedaan door vrijwilligers.
Vaak heel inventief, maar nauwelijks methodisch doordacht.
2e fase: De zaak professionaliseert zich. De scholen voor maatschappelijk werk, later sociale academies, leveren beroepskrachten af.
In de naamgeving zien we de ontwikkelingslijn. Eerst alleen krachten voor exagogisch werk (van noodsituatie naar normaal functioneren, hulpverlening) later ook voor anagogische arbeid (van normaal naar optimaal functioneren, vormingswerk). Een stroom van club- en buurthuisleiders, jeugdleiders, sociaal pedagogen enz.
Zij annexeren het vormingswerk als exclusief hún terrein en maken het open en neutraal.
(In feite meestal politiek progressief. Het vormingswerk is een echt kind van de emancipatie van de vorige en deze eeuw.)
3e fase: Het vormingswerk dat zich eerst los heeft moeten maken uit de het-vormingswerk-wezensvreemde structuren (van fase 1 naar fase 2) vindt een eigen ruimte om zichzelf te worden (fase 2).
Na zijn identiteit gevonden te hebben kan het zich nu integreren binnen andere structuren.
Thomas noemt dit ingebouwd vormingswerk. Het moet z.i. een legitieme plaats hebben naast neutrale vormingswerksec waarvan hij meent, dat daarin in de toekomst alleen nog de uiterlijke *vorm* van vormingswerk over zal zijn.

Dit is letterlijk hetzelfde als wat wij stellen, n.l. dat je geen vormingswerk, hoe methodisch goed ook, kunt bedrijven vanuit een kleurloze neutraliteit.

3. Wat zijn nu de consequenties voor humanistisch vormingswerk?
Als doel van de nieuwe stichting hebben we geformuleerd:
„Vorming vanuit een humanistische achtergrond. Onder vorming wordt daarbij verstaan het stelselmatig bezig zijn om mensen te helpen zichzelf te ontplooien in relatie tot de ander en de samenleving."
— Deze omschrijving is ruim.
— Hij klopt met onze geliefde slogan: zelfontplooiing in de medemenselijkheid.
— Hij geeft ruimte om zowel de personalistische als de meer maatschappelijke aanpak mogelijk te maken.
Dat laatste moet m.i. *in elk geval* onze aandacht hebben.
— Het is vorming vanuit een humanistische achtergrond, ingebouwd vormingswerk dus met een duidelijke kleur.
— Wat de mate planning in de change betreft spreekt deze omschrijving zich niet uit.

O. R. Varkevisser-de Boer

VORMINGSWERK VANWEGE HET HUMANISTISCH VERBOND

Definities

Het opstellen van definities over vormingswerk is als zodanig van weinig betekenis, omdat men nooit, ook niet door een nog zo uitputtend woordgebruik, kan samenvatten waarom het gaat. De definitie zegt vaak meer omtrent degeen die definieert dan omtrent het objekt.

Als zódanig kan definiëren zin hebben.

Meestal blijkt men elkaar toch ook wel te verstaan bij zwakke formuleringen.

Kritiese andragogiek — dit is andragogiek, die zich ook bezint op funksie van onderwijs/opvoeding/vorming in het geheel van de maatschappelijke orde — komt niet zozeer voor de dag met keurige formuleringen over hoe het moet zijn, maar spreekt meer over de belemmeringen, die de menselijke ontplooiing in de weg staan.

Het merendeel van deze belemmeringen komt voort uit de bestaande maatschappelijke orde, die niet op vrijheid maar op dwang berust.

Vorming is iets dat de „vormer" niet in zijn hand heeft.

Vorming is een intern leerproces.

„Vormingswerk" kan niet meer zijn, dacht ik, dan het scheppen van de materiële en geestelijke ruimte, waardoor dat intern proces optimaal bevorderd kan worden.

Het organiseren van sociale en politieke aksie is als zodanig niet opgenomen in de doelstellingen van vormingswerk, zoals het nu wordt beoefend.

Velen zouden deze doelstellingen wel met name genoemd willen zien.

Voor vormingswerk is de formulering van de eindsituatie(s) niet relevant.

Continue informatieverschaffing, aktualiteitsgevoelig maken, bewust worden van jezelf, bewust worden van de samenleving waarin je leeft, verhogen van de aksiebereidheid om iets beters te doen ontstaan, helpen attitudeveranderingen in een bepaalde richting (van de humaniteitsidee) te doen ontstaan . . . zouden inhouden moeten zijn, dacht ik, van humanistische benaderingswijzen van vormingswerk.

Het is goed om te beseffen dat het vormingswerk een perifeer verschijnsel in de maatschappelijke orde is.

De definitie die de stichting „Centrum voor humanistische vorming" heeft bedacht is schijnbaar ruim.

„Onder vorming wordt verstaan het stelselmatig bezig zijn om mensen te helpen zichzelf te ontplooien in relatie tot anderen en de samenleving."

De definitie omschrijft niet vorming, maar vormingswerk.

De definitie legt sterk de nadruk op de individuele ontplooiing en op de individuele kant van de vorming.

De enkeling is een fiksie.

M.i. zou de definitie in humanistische trant moeten luiden: vormings-

werk is het stelselmatig zo bezig zijn dat mensen zich zodanig kunnen ontplooien in relatie tot anderen en de samenleving dat zij de samenleving kunnen helpen veranderen in de richting van een menswaardige.

En passant is dan ook het paternalistisch trekje eruit gehaald. Bovendien wordt sterk de nadruk gelegd op het feit, dat opvoeding/vorming er niet is om de mens te helpen leren aanpassen aan het bestaande, maar om hem te helpen veranderingen in zijn omgeving te kunnen bewerkstelligen.

De definitie die het N.C.V.O. helpt voorbereiden momenteel, laboreert aan het zelfde euvel.

Blijft personalistisch van inhoud en wijst toch eigenlijk het vormingswerk in zijn vorm van sociaal engagement af.

Het daardoor — door middel van het vormingswerk nastreven van attitudeveranderingen — is dan weliswaar geen loze kreet, maar geeft het vormingswerk het beruchte vrijblijvend karakter.

De stemmen, die verkondigen dat het N.C.V.O. om de hete brei blijft heendraaien worden veel luider, maar vinden nauwelijks weerklank, dacht ik.

Het gaat er niet om, dat men óók aandacht heeft voor maatschappelijke vragen bij het vormingswerk.

Het gaat erom, dat de mens voor alles maatschappelijk wezen is: de taal, het denken, de techniek enz. zijn maatschappelijke produkten.

Het ingebouwd vormingswerk zal n.m.m. aan betekenis winnen ten koste van het vormingswerk sec. Vanwege verstrengeling met het bedrijfsleven en vanwege zijn „algemeenheid".

Er zijn meer redenen.

Vormingswerk-levensbeschouwing

Vormingswerk kan niet worden bedreven vanuit een algemene, neutrale houding die zich als „objectief" voordoet.

Dit „algemene" is bovendien vaak minder kleurloos dan het zich voordoet.

Overal daar waar men zich „algemeen" noemt ziet men of:

a. dat men het afwijst om levensbeschouwelijke zaken aan de orde te brengen
b. dat men bedoelt dat men zijn werk richt op alle bevolkingslagen
c. dat men de prekonsepties verborgen houdt.

Wat sub c betreft zou dan eens moeten worden uitgesproken, dat algemeen vormingswerk niet bestaat en dat de zich algemeen noemende organisaties hun prekonsepsies dienen te ekspliciteren.

Wie zich in het vormingswerk levensbeschouwelijk opstelt doet niet mee aan verzuilingsbevorderende werkzaamheden, maar ekspliciteert zijn visie op de grondverhouding tussen „inhoud van de vorming" en de „inhoud van het mensbeeld".

Daarbij gaat het er niet om de weg vrij te maken voor indoktrinatie, het gaat alleen om het bekend maken van de invalshoek van waaruit men het werkterrein betreedt.

Een en ander mag echter niet verhinderen, dat men streeft naar open werkverbanden en dat men andersdenkenden betrekt in zijn vormingswerk.

Open samenwerkingsvormen moeten echter gepaard gaan met het behoud van eigen identiteit.

Er is bezig te ontstaan een open mensbeschouwing met een duidelijke konkrete visie op de persoonlijke vrijheid voor minderheden.

De vroeger als idealen geformuleerde inhouden van levensbeschouwingen worden steeds meer gerangschikt onder het hoofd „rechten". Voorts worden de „oude" levensbeschouwingen zelf stelselmatig getoetst op de wijze waarop zij zich in de praktische maatschappelijke problematiek mengen.

Dat men met het evangelie in de hand de apartheid kan verdedigen is nu minder vanzelfsprekend geworden dan in de vorige eeuwen.

Het georganiseerd humanisme moet op zijn hoede zijn voor soortgelijke demaskees.

Ongeacht de verschillen in ideologische achtergrond, maatschappelijke doelstellingen, herkomst van het waardebesef — al zijn juist de aksentverschillen momenteel de faktoren die allerlei kloven doen ontstaan — is het m.i. mogelijk om binnen en buiten het Verbond tot een gezamenlijke programmering voor kort cursuswerk (vormingscursussen) te komen gericht op de persoonlijke bewustwording van de deelnemers t.a.v. zichzelf en t.a.v. de samenleving waarin zij leven.

Degenen die aan dit kursuswerk als docent deelnemen moeten dit kunnen doen vanuit hun eigen overtuiging en men dient m.i. een zo veelkleurig mogelijk palet aan inleiders na te streven.

Wanneer konfessionele organisaties zich op „openheid", „kritische zin", „menselijke autonomie" (wat God doet is welgedaan, maar we mogen hem best een beetje helpen) beroepen, dan hebben zij zich humanistisch gedachtengoed toegeëigend zonder bronvermelding.

Men kan zich daarbij niet klakkeloos beroepen op het feit, dat de kerk zich nu haar sociale taak bewust is geworden (aan de Paus zou je dat nog niet zeggen).

Binnen de kerk hebben zich diverse randgroeperingen ontwikkeld, die door hun voortvarendheid het logge centrum wellicht in een soort stroomversnelling kunnen brengen.

Ook gaan er stemmen op, die het geloof los willen maken van het officiële christendom.

Ook spreekt men van de onzichtbare kerk.

Het Humanistisch Verbond moet oppassen dat het humanisme zich niet buiten het Verbond om gaat, c.q. blijft ontwikkelen.

Men heeft zich naar veler mening in de eerste fase teveel doodgestaard op het verwerven van posities gelijk aan die van de kerken, zodat niet hand in hand daarmee een kritische follow-up is aangemoedigd (wat betekent medewerken aan strukturen zonder die duidelijk te kunnen veranderen, of zonder dat toetreding met die voorwaarde gepaard kan gaan, bijvoorbeeld).

Voor velen is het H.V. gewoon in het rijtje van de kerken komen te staan, zodat het Verbond daarvan nu allerlei reperkussies ondervindt in parallelliteit met de kerken.

Het is naar veler mening nodig, dat men in het Verbond wat gaat wennen aan formuleren van harde konklusies.

Het vastlopen van gemeenschappen, het onvoldoende funktioneren van gemeenschappen wordt veelal op een te sussende manier behandeld en nauwelijks nuchter geanalyseerd.

Het H.V. moet oppassen, dat het zich niet isoleert van krachten die duidelijk naar vernieuwing in de tussenmenselijke en maatschappelijke verhoudingen streven.

Het feit, dat vele jongeren in de jongerengroepen tegen de gemeenschappen aanschoppen is een hoogst ernstig feit, waar lering uit moet worden getrokken.

Daarom dient het programma van het HV de eerste jaren sterk afgestemd te worden op de problematiek, de diagnostiek, de signalering van sociale veranderingsprocessen.

Wanneer veranderingen collectieve afwijkingen en afwijzingen blijken te zijn van gevestigde gedragspatronen (A. Boskoff, S. Hofstra, G. J. Kruijer) dan valt het met het waardenverval misschien wel mee. Het hangt ook in hoge mate af van de waarde(n) van het sociale systeem en van de kwaliteit van haar machthebbers of het accent zal vallen op aantasting van het systeem (waarbij de verspreiding van de nieuwe ideeën een autonoom proces gaat worden en zich een sub-systeem gaat vormen) of op de verandering van binnenuit (waarbij de aanvaarding van veranderingen via collectieve besluitvorming tot stand komt). Zie verder Mac Iver (1964), M. K. Jennings (1964) en E. M. Rogers (1962). Doorlichting en pressieuitoefening zijn daarbij twee der machtigste middelen.

Cultuurcritici als Burckhardt, Spengler, Huizinga, Ortega y Gasset die de elite-waarden zagen ondergaan in een zich toen nog niet zo duidelijk aftekenende massamaatschappij baseerden zich kennelijk teveel op waardetheorieën, die tezeer berustten op rigoureuze uitspraken omtrent de mens.

De structuur van de samenleving zelf, die als een de enkeling transcenderend gegeven wordt gezien, dat een eigen leven leidt waardoor de heer X een geheel ander wezen wordt als hij in die samenleving in de machtsstructuren moet gaan meespelen — die komt nu pas goed ter discussie. En daarmee wordt heel wat stof opgewaaid. Daarbij wordt veel ondersteboven gehaald dat altijd als een paal vast boven water heeft gestaan.

De analyse van de machtsstructuren is de zegening van onze tijd.

Macht gaat uit boven de machtsdragende mens en heeft een autonoom karakter. Dit soort van inzichten vormen het bankroet van het vooroorlogse ontplooiingsideaal, want blijven werken aan de ontplooiing van de individuele gaven blijft een zoethoudertje als dit niet gepaard gaat met de doorlichting van heel dat netwerk van culturele, politieke, psychologische en *levensbeschouwelijke* verwevenheden waardoor de machtsuitoefening zich altijd heeft gekenmerkt.

Doel van hedendaags vormingswerk kan dan ook niet meer primair zijn het aandragen van voedsel om de menselijke ontplooiing te helpen bevorderen (dat kan dan mooi geschieden via de education permanente en die we dan beter instruction permanente zouden kunnen noemen) maar het doorlichten van de samenleving op alle niveaus, in alle orga-

nisatievormen, op haar machtsfactoren en de mensen daardoor te helpen de verandering van de samenleving voor te bereiden in de richting van een menswaardige en leefbare samenleving.

De grote winst bij de jongerenaanpak bij hun maatschappijbeschrijving is dat deze op niet moralistische wijze geschiedt. De vroegere sterk levensbeschouwelijk getinte interpretaties gingen hand in hand met zedelijke waardeoordelen over de zich in de samenleving voltrekkende veranderingen. Daarmee zijn ze in goed gezelschap, want Tönnies en Durkheim waren de eersten (na Marx), die de massacultuur in non-morele termen beschreven.

Dit kan alleen maar de nuchtere bezinning op de vraag in wat voor maatschappij wij eigenlijk leven bevorderen. De vraag welke krachten de mens voortdurend weer verhinderen om volledig mens te zijn komt steeds meer centraal staan. Zo ontstaan er steeds weer nieuwe bewustwordingen.

Zo bijvoorbeeld, dat het fascisme niet een toevallige en eenmalige zaak was, maar ergens nauw verweven met de structuur van de westerse samenleving — het idee dat de waarden toch maar mooi voor alles ook voor verhuicheling, versluiering en vernietiging kunnen worden gebruikt, en voor manipulatie. Een zeer kritische instelling tegenover waarden in het algemeen ontstaat en spitst zich toe o.a. in generatieconflict-verschijnselen. De jeugd zoekt nieuwe ontmoetingsvormen. De oude jeugdbewegingsidealen spreken niet meer aan. Een zich snel ontwikkelende samenleving, die steeds duidelijker een op een industriële macht geënte structuur blijkt te zijn, dwingt tot voortdurende heroriëntering ten aanzien van je situatie in de wereld van morgen. De vrijheidsstrijd in de vroegere koloniale gebieden zorgt voor een duidelijke injectie van andere levensgevoelens ook in die cultuurgebieden, die er ogenschijnlijk niet door beroerd worden, zoals het vrije westen. De steeds meer om zich heen grijpende invloed van de communistische ideologie, de speurtocht naar de wezenlijke waarden van het westen en de versluieringstechnieken, komen in het middelpunt te staan. Naar nieuwe politieke vormen en naar nieuwe helden wordt gezocht, die de vrijheid belichamen en het geloof dat er een andere wereldopbouw mogelijk is niet gericht op onderdrukking en uitbuiting. De levensbeschouwing wordt minder als waardenponerend dan als versluieringsbevorderend tegemoet getreden.

Individuen zullen gaandeweg hun identiteit (levensstijl + waardenbesef + expressie expliciet daarvan) minder aan hun ethnische, religieuze en levensbeschouwelijke achtergrond ontlenen. De levensbeschouwingen gaan alle op elkaar lijken en de verschillende gezindheden vinden elkaar op volstrekt andere eensgezindheden: burgerrechten, anti-apartheid, anti-fascisme, nieuwe denk- en machtsmodellen, anti-stalinisme, studentenbewegingen etc.

De mooie woordentijd is voorbij. Men wil boter bij de vis. Verachting voor de oudere generatie bij vele jongeren. Minachting bij vele ouderen voor de langharigen. Toename van geweld, daar er zonder pressie niets ooit uit zichzelf verandert. Het bevorderen van de harmonische ontplooiing van de mens is geen leidmotief meer. Het is een mooi ideaal, maar of men vindt het vanzelfsprekend, of het draagt niet wezenlijk bij

tot verandering van de samenleving die ontplooiing in het vaandel heeft, maar in feite zich baseert op angst en onderdrukking. Verandering van structuren en zicht verkrijgen op de ware machtsverhoudingen staat nu centraal. Vormingswerk zal daar dan ook terdege rekening mee moeten houden en de romantische opvoedingsidealen van een vorige generatie moeten laten voor wat ze zijn.

Het levensgevoel van nu is het willen veranderen van de bestaande orde. Daarbij verliest men kennelijk het probleem van de richting-waarin nogal eens uit het oog. Niettemin kunnen we een aantal inzichten formuleren die ook zonder dat we de richting nader inhoud gegeven hebben van fundamenteel belang zijn en die helpen de mentaliteitsverandering van onze tijd beter te verstaan.

Onze taak is het om:

— de mensen bewust te maken van de problematiek van deze tijd aan de hand van participatiebevorderende technieken (kan dus ook op straat plaats vinden en tijdens het gebeuren zelf);
— de mensen bewust te maken, dat ze zelf over de middelen beschikken om de samenleving te veranderen;
— mensen met verschillende opvattingen bijeen te voegen (de huidige „openheid" streeft naar verdoezeling der tegenstellingen — het gaat juist om het duidelijk maken van de verschillen);
— verhelderen van de functie der levensbeschouwing (wordt daarbij steeds meer tot privé-aangelegenheid — juist omdat ze mede onthuld wordt als camoeflerende factor bij de werkelijke (machts)bedoelingen van vroegere „levensbeschouwingen" (kerken) en opvoedingstheorie zelve. Dit is de bron van alle wantrouwen jegens waarden-ideologische beschouwingen).
— helpen de communicatie te bevorderen tussen de vijandig ideologische groeperingen in onze samenleving.

S. H. Radius

Enkele citaten uit het boek van

ERICH FROMM, DE GEZONDE SAMENLEVING

„Waarom zou een samenleving zich alleen verantwoordelijk voelen voor de opvoeding van kinderen en niet van volwassenen van elke leeftijd? In werkelijkheid is de leeftijd tussen zes en achttien allerminst zo geschikt voor het leren als gemeenlijk wordt aangenomen. Het is uiteraard de beste leeftijd om het a b c te leren en de talen, maar zonder twijfel is het begrip voor geschiedenis, wijsbegeerte, religie, literatuur, psychologie enzovoort op deze prille leeftijd beperkt en zelfs omstreeks twintig, de leeftijd waarop deze zaken op college behandeld worden, nog allerminst ideaal. In veel gevallen moet men veel meer ervaring en ondervinding in het leven hebben dan op deze leeftijd het geval is, om dergelijke problemen te kunnen begrijpen. Voor velen is de leeftijd van dertig of veertig jaar veel geschikter voor leren, in de zin van begrijpen en niet van inprenten, dan de leeftijd van school of universiteit en veelal is op die leeftijd ook de algemene belangstelling groter dan gedurende de stormachtige periode van de jeugd.

Een gezonde samenleving moet de mogelijkheden verschaffen voor een opvoeding van de volwassene, ongeveer zoals dat tegenwoordig voor de kinderen bestaat. Dit beginsel komt in onze tijd tot uiting in het groeiend aantal cursussen voor volwassenen, maar al deze particuliere regelingen bestrijken slechts een klein deel der bevolking en het beginsel behoort tot de gehele bevolking te worden uitgebreid.

Schoolonderwijs, als overdracht van kennis maar ook als karaktervorming, vormt van de gehele opvoeding slechts een deel en misschien niet eens het belangrijkste, wanneer wij hier het woord educatie in zijn fundamentele en oorspronkelijke vorm opvatten als e-ducere: te voorschijn brengen van wat in de mens aan mogelijkheid aanwezig is. Zelfs wanneer de mens kennis bezit, zijn werk goed verricht, eerzaam, eerlijk en zonder zorgen over zijn stoffelijke behoeften, zelfs dan is hij onbevredigd en moet hij zwak zijn. Want om zich in de wereld thuis te voelen moet hij deze niet alleen met zijn hoofd begrijpen maar ook met alle zintuigen, zijn ogen, oren en het gehele lichaam. Hij moet lichamelijk tot uiting kunnen brengen wat hij met zijn hersens uitdenkt. Begrijpt de mens de wereld en verenigt hij zich in gedachten daarmee, dan schept hij theologie, wijsbegeerte, mythe en wetenschap. Drukt hij vervolgens zijn greep op de wereld uit door middel van zijn zintuigen, dan schept hij kunst en rite, zang, dans, toneel, schilderkunst en beeldhouwkunst.

Om van de receptieve tot een creatieve instelling te kunnen overgaan, moet de mens niet alleen filosofisch en wetenschappelijk maar ook artistiek met de wereld in verbinding treden. En de gemiddelde mens komt niet boven een receptieve instelling uit, zolang de cultuur hem daartoe niet de middelen en mogelijkheden verschaft.

De omvorming van een atomistische samenleving in een communitaire is afhankelijk van de vraag, of men de mensen een gelegenheid weet te scheppen om samen te zingen, wandelen, te dansen en te bewonderen, samen en niet, om Riesman's bondige uitdrukking te gebruiken, als lid van een „eenzame menigte".''
(Ned. vertaling, uitgave Bijleveld, blz. 260-263.)

RONDETAFEL CONFERENTIE VAN HET MINISTERIE VOOR CULTUUR, RECREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK OVER PERMANENTE EDUCATIE

In november 1969 heeft het Ministerie van C.R.M. een grote conferentie gehouden met vertegenwoordigers van een grote verscheidenheid van organisaties, werkzaam op het gebied van het sociaal-cultureel vormingswerk. Ook het Humanistisch Verbond is op deze conferentie vertegenwoordigd geweest. De conferentie was bedoeld als het bieden van een gelegenheid tot samenspraak tussen organisaties en overheid en kreeg in zijn feitelijke verloop niet meer dan een algemeen oriënterend karakter. Dat was zeker heel nuttig en in deze eerste ontmoeting zou dit gezelschap waarschijnlijk toch niet tot meer concrete resultaten hebben kunnen komen. De minister heeft echter een vervolg aangekondigd, want „we moeten in onderling overleg zoeken naar een nieuw subsidiesysteem."

Ter voorbereiding van deze conferentie had het ministerie aan alle uitgenodigde organisaties een vragenlijst voorgelegd. Alle antwoorden zijn in één dokumentatiemap door het ministerie samengevoegd. Wij menen er goed aan te doen hieronder het antwoord van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond op de gestelde vragen weer te geven:

AFSCHRIFT

Aan het Ministerie van Cultuur,
Recreatie en Maatschappelijk Werk,
Steenvoordelaan 370,
RIJSWIJK (Z.H.).

Utrecht, 17 juni 1969

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond heeft zich beraden over de vragen, die u in uw brief d.d. 16 mei 1969 hebt voorgelegd aan een aantal organisaties ter voorbereiding van de rondetafelconferentie over de permanente educatie.

De antwoorden van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond moge ik hieronder aan u voorleggen:

1. In het vormingswerk van het Humanistisch Verbond ligt het hoofdaccent op de geestelijke vorming van niet-godsdienstige mensen vanuit een humanistische achtergrond.
2. Het takenpakket van het vormingswerk van het Humanistisch Verbond bestaat tot dusver uit drie onderdelen:

a. humanistisch vormingsonderwijs op de scholen volgens artikel 47 van de Wet op het voortgezet onderwijs,
b. geestelijke vorming van militairen in het kader van de humanistische geestelijke verzorging in het leger, en
c. geestelijke vorming van volwssenen in het kader van de werkzaamheden van de plaatstelijke afdelingen van het Humanistisch Verbond.

In dit werk zal in zoverre een verschuiving plaatsvinden, dat meer aandacht zal worden besteed aan ons vormingswerk voor volwassenen met in het bijzonder meer aandacht voor moderne methoden, waardoor het vormingsaspect beter tot zijn recht zal komen dan in de traditionele vormen van kennisoverdracht.
Er zullen geen werkzaamheden worden afgestoten.

3. Wij bereiken met ons werk mensen uit alle geledingen van ons volk met alleen deze beperking, dat onze deelnemers in overgrote meerderheid niet-godsdienstig zijn. Wij zijn er niet op gericht meerdere categorieën (i.c. godsdienstigen) te bereiken. Wij zijn wel gericht op het bereiken van grotere aantallen.

4. Het Humanistisch Verbond staat positief tegenover samenwerking met anderen, mits — met name bij het onderdeel kadervorming — het eigen karakter van het humanistisch werk voldoende tot zijn recht komt.
Op dit moment is er nog weinig samenwerking met andere soorten educatief werk. Er is wel een beginnend contact met de volkshogescholen en met de Internationale school voor Wijsbegeerte.

5. T.a.v. de overheidssteun van het (humanistisch) vormingswerk heeft het H.V. de volgende wensen:
   a. subsidiëring van plaatselijk vormingswerk van het H.V.,
   b. subsidiëring van de kadervorming ten behoeve van het werk van het H.V.,
   c. volledige subsidiëring van de landelijke begeleiding van het vormingswerk van het H.V.,
   d. beschikbaar stellen van goede plaatselijke accommodaties ten behoeve van het vormingswerk, zowel in de vorm van enige permanent beschikbare, eigen lokalen in een gezamenlijk gebouw, als in de vorm van het beschikbaar stellen van schoollokalen in de avonduren,
   e. subsidiëring van het humanistisch vormingsonderwijs op de scholen.

namens het hoofdbestuur
van het Humanistisch
Verbond,

w.g.
(prof. dr. W. van Dooren)
algemeen secretaris.

„VORMINGSWERK — EEN ORIËNTATIE",
uitg. Wolters-Noordhoff 1969, 186 blz., prijs *f* 9,90

Deze bundel bevat een serie artikelen van diverse schrijvers over het vormingswerk, ingedeeld in drie afdelingen: Het eigen karakter van het vormingswerk, De werkwijze van het vormingswerk en Vormingswerk in de samenleving.

In het eerste artikel houdt Dibbits zich bezig met: „Vormingswerk, een terminologische beschouwing", waarvan de inhoud van de verschillende begrippen: „volksontwikkeling", „volksopvoeding", „vormingswerk", enz. aan een nader onderzoek worden onderworpen, waarbij Dibbits het waagt ook een eigen definitie te geven. Het blijkt steeds weer moeilijk een algemeen aanvaarde definitie van het vormingswerk te formuleren, hetgeen sommigen tot de conclusie leidt, dat het zoeken naar deze definitie nutteloos werk is. Het tegendeel is m.i. het geval, juist omdat er verschil van mening over is èn omdat wij hier te maken hebben met een uiterst gevoelige zaak, n.l. het beïnvloeden van de menselijke geest, is het volstrekt noodzakelijk dat wij bezig blijven te proberen duidelijk te maken aan elkaar en aan onze deelnemers wat vormingswerk wel en niet is.

Vervolgens geeft Thomas in een artikel: „Vormingswerk, enkele historische achtergronden" aan het zoeken naar het wezen van de zaak het nodige historische reliëf. Aan het eind van zijn beschouwing pleit Thomas voor een eigen, legitieme plaats van „ingebouwd vormingswerk", d.w.z. vormingswerk als deeltaak van organisaties, die tevens andere werkzaamheden verrichten, naast het vormingswerk sec.

Het hoogtepunt in deze bundel vinden we naar mijn mening in het artikel van Nijk, „Vormingswerk: mensbeschouwing en maatschappijvisie". In ons zoeken naar de vormgeving van humanistisch vormingswerk mogen we dit artikel niet ongelezen laten. Op deze plaats moet ik volstaan met het overnemen van enkele regels: „Het gaat om de mensbeschouwing en de maatschappijvisie waardoor het vormingswerk wordt bepaald". „Het wezenskenmerk van de mens is zijn vrijheid. / De vrijheid van de mens blijkt uit de wijze waarop hij met zijn gebondenheid weet om te gaan." „Kenmerkend voor de huidige sociaal-culturele situatie is niet het conflict tussen massieve levens- en wereldbeschouwingen, die in een strijd op leven en dood gewikkeld zouden zijn; kenmerkend voor de huidige situatie is veeleer de veelheid van mogelijke werkelijkheidsbenaderingen, die het mensen onmogelijk maakt er één afdoende, in alle omstandigheden geldige „werkelijkheidsdefinitie" op na te houden en de intense, tot op de bodem van het menselijke bestaan reikende subjectiviteitservaring, die daar het onvermijdelijke gevolg van is."

„Vormingswerk is maatschappijkritiek in actie. Vormingswerk beoogt revolutie door middel van educatie." Met de kreet „vormingswerk is maatschappijkritiek in actie" roept Nijk nogal wat netelige vragen op: waar ligt de grens tussen educatief werk en praktische uitvoering? Tot de legitieme doeleinden van educatief werk behoren: mensen leren na

een kritische analyse zelfstandig onderscheid maken tussen en onderling afwegen van alternatieve keuzemogelijkheden. Vervolgens ook nog: leren de verschillende keuzemogelijkheden praktisch te realiseren. Praktische uitvoering, aktie veronderstelt echter een bepáálde keuze. Hoe kan die voor alle deelnemers aan een vormingsproces steeds gelijk liggen?

De tweede afdeling: de werkwijze van het vormingswerk, begint wederom met een artikel van Dibbits, getiteld: „Vormingswerk en methoden". Wel een goed artikel, maar eigenlijk alleen verteerbaar voor ingewijden. Dibbits ziet zelf ook nogal een afstand tussen de geschoolde beroepskracht en de vrijwilliger. Op blz. 86 spreekt hij wel zijn waardering uit voor de inbreng van de vrijwilliger, maar hij wekt sterk de indruk in een niet geheel duidelijk betoog, dat hij de vrijwilliger slechts een bescheiden taak toekent. Over de inbreng van de vrijwilliger zullen we nog eens nader van gedachten moeten wisselen. Naar mijn mening zal vooral het vormingswerk in plaatselijk verband niet kunnen functioneren zonder een inbreng van vrijwilligers, die bepaald niet bescheiden genoemd kan worden. Een andere stelling van Dibbits, waarbij ik een vraagteken wil plaatsen luidt: „Van een instelling mag verwacht worden, dat zij binnen haar eigen structuur een kritische functie inbouwt; wie kunnen die functie beter vervullen dan haar eigen functionarissen?" Met het inbouwen van een kritische functie ben ik het van harte eens maar het is mij niet duidelijk waarom die speciaal vervuld zou moeten worden door de functionarissen. Ik meen, dat het veel juister is, dat die kritische functie door alle betrokkenen wordt uitgeoefend: deelnemers, functionarissen en bestuur.

Vervolgens schrijft mej. van den Akker een goed leesbaar en zeer instructief artikel over: „Programmeren in het vormingswerk". Evenals Thomas wijdt ook zij een passage aan het „ingebouwd vormingswerk", waaruit ik de volgende regels overneem: „In het ingebouwd vormingswerk zal men niet alleen een veel duidelijker taal kunnen spreken voor de adspirant-deelnemers, maar zal men zich ook meer bewust blijven van de specifieke doelstellingen, beperkingen en thema-gebieden waarop men zich in het vormingswerk bewegen wil. Wel staat hier ook iets tegenover: voor ingebouwd vormingswerk zal het soms moeilijk zijn de noodzakelijke onafhankelijkheid en kritische stellingname te bewaren. „Ingebouwd" kan dan „ingesloten" worden."

In de laatste afdeling vinden we een vijftal artikelen, t.w.: Hajer over „Vormingswerk en politiek", mej. in 't Veld over „Vormingswerk en bedrijfsleven", Nijk over „Vormingswerk en kerk", Rozemond over „Vormingswerk en de publiciteitsmedia" en Thomas over „Vormingswerk met militairen". Allemaal goed leesbare en interessante artikelen.

Conclusie: een boek om te kopen en te lezen.

J. de Leede

DRS. R. HAJER — VORMINGSWERK EN SAMENLEVING

(Wolters-Noordhoff N.V., Groningen 1969)

Dit is het derde deeltje in de serie „Vormingswerk, theorie en praktijk". De vorige deeltjes heten „Discussiëren en vergaderen" en „Vormingswerk, een oriëntatie".

In vier opstellen behandelt Hajer een aantal problemen uit het grensgebied tussen andragogie en politiek, resp. het vormingswerk en de welvaartsstaat, de politiek, de demokratisering en de „education permanente". Het vormingswerk is voor H. een intensieve vorm van volksontwikkelingswerk dat als wezenskenmerken vertoont: de normatieve gerichtheid (bevorderen van vrijheid, kreativiteit, humaniteit), de eenheid van de persoon (kennen-voelen-handelen), en de betrokkenheid op de konkrete werkelijkheid. De periode dat het vormingswerk suggereerde „dat we in de samenleving vrijwel alles te verwachten hebben van wijziging en verbetering in de geesteshouding van de enkeling" is volgens H. gelukkig voorbij. Oriënteren, heroriënteren, stellingname — daartoe moet het vormingswerk mogelijkheden aanbieden met het oog op de veranderingsprocessen, die zich in hoog tempo in onze samenleving voltrekken. Zo kan het vormingswerk tegenkrachten ontwikkelen en ondersteunen teneinde twee grote gevaren van de huidige samenleving te doorbreken: de inertie (introversie genoemd bij H) en het conformisme. Het zijn in hoofdzaak een drietal factoren, die deze gevaren in stand houden: het brood op de plank geeft weinig aanleiding tot sociale veranderingsbehoeften bij grote groepen van de bevolking — de impotente visie van vele politici leidt tot verschraling van de politiek — de geringe bereidheid van de rijke landen om de ontwikkelingslanden daadwerkelijk te helpen maakt velen moedeloos.

Het „retireren in het private bestaan" leidt er dan weer toe dat de bestaande situatie des te steviger bestendigd wordt.

Wanneer H. de kernvraag stelt: helpt het vormingswerk de deelnemers alleen maar aan te passen aan nieuwe situaties en ontwikkelingen, of wil het vormingswerk zelf faktor zijn in de veranderingen, komt er weliswaar niet zo'n dapper antwoord uit de bus (blz. 9), maar uit het verdere vervolg blijkt toch ook wel weer voldoende, dat het vormingswerk voor Hajer geen kulturele vluchtstrook van de samenleving moet zijn, maar zelf bijdragen moet leveren tot vernieuwingen en veranderingen waardoor in de welvaartsstaat het menszijn tot zijn recht kan komen. Instemmend citeert H. dan ook Kwant en Thoenes, die er van uitgaan dat wij leven in een — aan de normen van humaniteit gemeten — onjuiste maatschappelijke orde, die als struktureel geweld op de enkeling, die naar zijn geweten zou willen leven, inwerkt.

H. heeft ook een open oog voor de frustrerende situatie waarin deelnemers aan een vormingskursus terecht komen, die na een week volkshogeschool weer in hun gewone sleurleventje in het bedrijf terugkeren. Het lijkt er dan ook op, dat de aktivistische vorming (want in vele vormingscentra spreekt men een feller jargon dan H. in dit boekje doet)

gewoon in het consumptiepatroon wordt opgenomen, hetgeen een parallel vindt in de leerprogramma's van vele sociale en pedagogische akademies, die de nodige porties Wright Mills, Galbraith, Marcuse, Adorno voorschotelen zonder praktische konsekwenties te trekken. Wanneer deze situaties niet grondig gevolgd worden door onderzoek en begeleiding, dan dreigt het gevaar dat men binnen enige jaren het vormingswerk als een romantische aangelegenheid beschouwt.

Men moet mensen niet kritisch bewust maken, als men hen niet ook de instrumenten in handen geeft, waarmee zij hun opvattingen operabel kunnen maken. En dat behoort dan óók tot de taak van het werk, als men de taak van oriëntatie en stellingname op zich neemt.

Ik meen dat H. dit ook grif erkennen zal, want hij wijst er steeds op dat de struktuur van staat en maatschappij uitdrukkelijke objekten van vorming zijn en dat het vormingswerk meer funkties heeft dan die van de onverwegend pragmatische kulturele dienstverlening. Daartoe zullen dan nieuwe werkvormen moeten worden geschapen, waardoor het vormingswerk de gestalte krijgt van bezinnings-, experimenteer-, gespreks-, studie- en aktieinstituut, mede ter ondersteuning van opererende vernieuwingsbewegingen. Dan kan vormingswerk maatschappijkritiek in aktie worden.

We moeten dacht ik daarbij het vormingswerk niet overschatten, het heeft nog teveel de image van een randverschijnsel aan onze maatschappij (Michielse) en volgt momenteel nog teveel de bewegingen dan dat het daaraan leiding geeft. Maar ook de funksie van doorgeven aan de twijfelende bevolkingsgroepen is een gewichtige taak, die zonder meer door het vw. kan worden waargemaakt.

Politiek dat is vorm geven aan onze samenleving, zegt H. terecht. De politieke vorming en bewustwording is dan ook van groot belang, van niet minder dan de sociale en maatschappelijke vorming.

Het laatste hoofdstuk is meer van kultuurpolitieke aard en behandelt de plaats van het vormingswerk in het geheel van de „education permanente" („durende vorming" zoals Ten Have voorgesteld heeft). Dit is geen modewoord voor wat vroeger volksontwikkelingswerk e.d. heette. Gestreefd wordt naar een volledige herstrukturering van het onderwijs-, opvoedings- en vormingssysteem, waardoor de enkeling alle veranderingen kan bijhouden, verwerken en toepassen en dat allemaal in dienst van zijn optimale ontplooiing, die de samenleving dan weer ten goede komt. Binnen deze visie zou het vormingswerk dan een andere funksie krijgen: een geringere aandacht voor ideologisch geladen en verwegliggende doeleinden en meer aksenten op het dichterbij halen van leven en vorming en dit op zakelijke en pragmatische wijze. Ook het vormingswerk kan dan als investering gezien worden ten behoeve van de ekonomische groei van onze volkshuishouding.

De standpunten hebben zich nog niet goed uitgekristalliseerd. Velen vinden dit dé visie van de eeuw, anderen zien er niet meer in dan een liberaal-technokratische kijk op onze samenleving die verhuld instemt met de bestaande orde.

Hajer is nogal enthousiast hetgeen me verbaast gezien de inhoud van de vorige opstellen. H. M. Enzensberger analyse van de „opvoeding"

(= conditionering) der geesten in de industriële samenleving van de toekomst grijpt m.i. wel dieper dan de visie van de eeuwige vorming.

Om tal van redenen is dit boekje van groot belang voor het Humanistisch Verbond. Juist omdat op het ogenblik intern druk gediskussieerd wordt over de kadervorming en het zelfstandig ter hand nemen van vormingswerk, lijkt het mij goed dat dit boekje op grote schaal systematisch besproken wordt met het kader en alle belangstellenden. Ook omdat er in het H.V. momenteel grote verwarring heerst over de maatschappelijke stellingname en wat we nu onder „politiek" moeten verstaan, kan stelselmatige bespreking van deze opstellen tot een grotere politieke bewustheid leiden. En dat is hard nodig.

S. H. Radius

NOTA KADERVORMING IN HET HUMANISTISCH VERBOND

1. Deze nota houdt zich bezig met de vorming en scholing van het vrijwillig kader in het H.V. Onder vrijwillig kader wordt verstaan mensen, die werkzaamheden verrichten in het H.V., waarvoor zij geen of een geringe geldelijke vergoeding ontvangen.
   De opleiding van beroepskader geschiedt aan het H.O.I.
   In het vrijwillig kader kunnen wij de volgende groepen onderscheiden:
   — bestuursleden + vertegenwoordigers
   — gespreksleiders
   — sprekers
   — geestelijke raadslieden
   — vormingsleiders voor het hvo.

2. Aan de vorming van het kader wordt reeds lang aandacht besteed. De voornaamste aktiviteiten op dit gebied waren tot dusver de volgende:

   a. De (blauwe) documentatiemap bevat uitvoerige instructies voor alle werkzaamheden, die in het HV worden verricht.
   b. Het blad Kader geeft voortdurend praktische informatie over de aanpak van het werk.
   c. Met de training van gespreksleiders hebben zowel Schonk als De Leede zich beziggehouden. Schonk richtte zich op de opleiding van gespreksleiders voor gespreksgroepen voor buitenkerkelijken. Deze cursussen duurden meerdere jaren met bijeenkomsten van éénmaal per maand. De Leede gaf trainingscursussen voor gespreksleiders binnen het verbond gedurende zes weken één avond per week.
   d. Voor bestuursleden werd tot dusver geen geregeld cursuswerk georganiseerd. Wel vinden reeds vele jaren met bestuursleden nu en dan werkbesprekingen plaats in de vorm van regionale kaderconferenties, gewestelijke besturenconferenties en speciale regionale werkbesprekingen.
   e. Voor de sprekers gebeurt er thans vrijwel niets meer. Vroeger werd er een jaarlijkse „sprekersdag" gehouden, maar naar het oordeel van de organisatoren van destijds kwamen daar juist degenen, die het het minst nodig hadden. Enkele jaren geleden is er nog eens zo'n dag georganiseerd maar de opkomst was slecht. Bovendien is er ± 6 jaar geleden een cursus spreken in het openbaar gegeven op enkele zaterdagen in Utrecht.
   f. Kruyswijk houdt tweemaal per jaar werkbesprekingen met geestelijke raadslieden.
   g. De opleiding van vormingsleiders hvo geschiedt in principe aan het H.O.I.
      Om in het nijpende tekort aan deze medewerkers wat sneller

te kunnen voorzien is er enkele jaren geleden begonnen met een regionale opleiding van voorlopige vormingsleiders in de vorm van zgn. applicatiecursussen. De uitvoering hiervan lag in handen van Koops onder toezicht van zowel A.C.G.V. als het H.O.I. De eerste opzet was een éénjarige cursus, die echter al spoedig werd vervangen door een tweejarige. Deze cursussen waren primair gericht op de opleiding van docenten hvo, in principe konden ook andere belangstellenden meedoen. Met deze cursussen zijn zeer waardevolle ervaringen opgedaan, die in de hieronder volgende opzet zijn verwerkt.

3. Uitgangspunten voor een nieuwe opzet:
   A. Een goede kadervorming is van onmisbare betekenis voor het HV.
   B. Elke kadervorming moet zich richten op de volgende vragen van ieder kaderlid:
      x. *wat* moet ik doen?
      y. *waarom* moet ik dat doen?
      z. *hoe* moet ik het doen?
   C. Elke cursus dient zo goed mogelijk te worden afgestemd op de bepaalde aan die cursus deelnemende groep. Dat houdt in een zekere flexibiliteit, die echter geen afbreuk mag doen aan het landelijk vastgestelde programma.
   D. Aan een grondige behandeling van een gering aantal vakken wordt de voorkeur gegeven boven een vluchtig kennismaken met een grote hoeveelheid.
   E. De inhoud van elke cursus bestaat uit de stof, die op de bijeenkomsten wordt behandeld plus een hoeveelheid zelfstudie.

4. Voor de praktische uitvoering van dit kadervormingswerk lijkt het mij mogelijk het volgende algemene schema toe te passen:
   A. Een éénjarige algemene basis-vorming voor alle groepen kaderleden, in het bijzonder gericht op de vragen „Waarom moet ik het doen" en de algemene beginselen van het „Hoe moet ik het doen?"
   B. Op dit basisjaar volgende speciale cursussen voor bestuurswerk, geestelijke verzorging en voorlopig vormingsleider hvo, enz.

5. Voor het algemene basisjaar zijn m.i. de meest aangewezen vakken:
   a. humanisme
   b. groepswerk (in een ruimere betekenis dan alleen het leiden van groepsgesprekken)
   c. het hoofdstuk uit de sociologie: de verhouding tussen mens en samenleving,

   waarbij ik aan de volgende literatuurlust denk:
   — Schonk, „Humanisme, ook uw kijk op het leven?" (95 blz.)
   — Lips e.a. „Het humanistisch verbond" (141 blz.)
   — Van Praag, „Modern humanisme" (30 blz.)
   — Lifton „Werken in groepsverband" (211 blz.)

— De Leede, „Het leiden van gespreksgroepen in het HV" (20 blz.)
— Berger, „Sociologisch denken" (186 blz.)
— overdruk van het artikel van Kooy uit Rekenschap 1968 no. 2 getiteld: „Leven met de anderen"
— een beknopte beschrijving van alle taken, die in het HV kunnen worden vervuld.

6. Praktische bijzonderheden ten aanzien van het algemeen basisjaar:
   a. Bij een frequentie van bijeenkomsten éénmaal per veertien dagen zullen er per jaar vermoedelijk niet meer dan vijftien cursusavonden kunnen worden gehouden.
   Het moet mogelijk zijn elk jaar in elk van de grote steden en in elke provincie een dergelijke cursus te organiseren.
   b. Alle bijeenkomsten van een bepaalde cursus worden geleid door een vaste cursusleider, van docenten wordt naar behoefte gebruik gemaakt. Bij de behandeling van alle vakken wordt de methodiek van het groepswerk zoveel mogelijk toegepast.
   Het beschikbaar zijn van een goede cursusleider is conditio sine qua non. Zij dienen officieel te worden benoemd.
   c. Deze cursussen dienen tevens open te staan voor niet-leden van het HV, de werving van deelnemers is daar dan mede op gericht. Dit open karakter heeft enige consequenties voor de sfeer in deze groepen. Een ander, niet onbelangrijk facet is, dat op deze wijze de kans op subsidiëring wordt vergroot.
   d. Om een goede onderlinge afstemming te krijgen tussen de groep en het programma is het noodzakelijk, dat op de eerste bijeenkomst ruim tijd wordt besteed aan onderlinge kennismaking en een algemene verkenning van de cursus. Bovendien moet er op de helft en aan het einde van de cursus met de groep een speciale evaluatie worden gehouden, die overigens toch reeds een onderdeel vormt van het vak groepswerk. (In de tot dusver gevolgde praktijk heb ik enige malen de evaluatie zien sneuvelen onder de druk van het verlangen een bepaalde interessante spreker nog een keer te mogen horen. Aan een dergelijke druk dient de cursusleider niet toe te geven.)
   e. Voor het stimuleren en begeleiden van de basiscursussen is een landelijk functionaris nodig (b.v. de 2e organisatiesecretaris), die dit werk verricht in nauw overleg met de besturen van de gemeenschappen en gewesten.
   f. De kosten.
   De voornaamste extra kosten van een basiscursus kunnen als volgt begroot worden:

zaalhuur 15 x ƒ 20,—	ƒ 300,—
honorarium docenten 10 x ƒ 25,—	ƒ 250,—
honorarium cursusleider	ƒ 250,—
reiskosten docenten en cursusleider	p.m.
	ƒ 800,—

   Bij een aantal deelnemers, dat varieert tussen minimum 8 en

maximum 15 komt dit gemiddeld uit op een bedrag van *f* 70,— per deelnemer, waar nog een bedrag van *f* 25,— bijkomt voor verplichte aanschaf van literatuur. Eventuele reiskosten komen eveneens voor rekening van de cursisten.

7. *De vervolgcursussen*

a. In de vervolgcursussen komt het zwaartepunt te liggen op de vragen: *Wat* moet ik doen *en hoe* moet ik dat doen?, hetgeen leidt tot een cursusstof die gericht is op speciale methodieken en voor het betreffende werkterrein speciale kennis.

b. Hoewel de desbetreffende werkterreinen dit zelf zullen moeten bepalen meen ik er terwille van het vormen van een totaalbeeld goed aan te doen hieronder enige gedachten te formuleren over de inhoud en aanpak van de speciale cursussen.
Aangezien de deelnemers aan de speciale cursussen moeten worden gerecruteerd uit de deelnemers aan de basiscursussen zullen de speciale cursussen grotere regio's omvatten dan de basiscursussen. Dat wil zeggen er zal in de drie noordelijke provincies ieder een basiscursus kunnen worden gegeven, maar de speciale cursus voor geestelijke raadslieden zal voor de drie provincies gezamenlijk moeten worden gegeven.
Als zij geacht kunnen worden de stof van het basisjaar uit andere hoofde reeds te beheersen kunnen ook deelnemers zonder een basiscursus tot een speciale cursus worden toegelaten.

c. *Ontwerp*-programma's voor de speciale cursussen:

I. De cursus voor bestuursleden:
— de praktijk van het bestuurs- en organisatiewerk
— de organisatie van het HV
— bespreking van de taken van het HV

II. De cursus voor geestelijke verzorging:
— psychologie
— de techniek van het persoonlijke gesprek (Rogers)
— inleiding tot de psycho-therapie
— verkenning van het werkterrein: de mens in geestelijke nood
— informatie over de mogelijkheden van maatschappelijke hulpverlening

III. De cursus voor voorlopige vormingsleiders hvo:
— pedagogiek
— werken in schoolverband
— psychologie van de opgroeiende jeugd
— kennis van de godsdiensten
— bespreking van het lesmateriaal voor het hvo

Met name omdat het voor docenten bij het onderwijs van belang is dat zij over een diploma beschikken dienen de cursussen voor voorlopige vormingsleiders hvo te worden afgesloten met een eindgesprek, dat vanwege het H.O.I. wordt afgenomen.

IV. De cursus voor gespreksleiders:

— voortgezette training in het houden van groepsgesprekken
— de grondslagen van het vormingswerk met volwassenen
— inleiding tot de filosofie

V. Ten aanzien van de scholing van de sprekers moet worden opgemerkt, dat het HV aan hun beheersing van hun onderwerp geen bijdrage meer kan leveren. Die kennis moeten zij uit andere hoofde reeds hebben verworven. Ook de zo noodzakelijke training in het spreken in het openbaar behoeven wij niet te verzorgen. Op vele plaatsen in het land worden dergelijke cursussen reeds door anderen gegeven.
Als wij toch nog iets voor de sprekers zouden willen doen zou dit gericht kunnen zijn op de volgende vakken:
— de grondslagen van het vormingswerk met volwassenen en
— verdieping van het humanistisch denken.

d. Het is noodzakelijk de organisatie van de speciale cursussen tijdig ter hand te nemen opdat de deelnemers aan de basiscursussen hun studie zonder onderbreking kunnen voortzetten.

e. De algemene organisatie van de speciale cursussen kan op een overeenkomstige wijze geschieden als de basiscursussen.

8. Er dient speciale aandacht te worden besteed aan de inschakeling in het praktische werk van degenen, die met goed gevolg een opleiding hebben gevolgd. Dikwijls blijkt dat dit niet vanzelf goed loopt.

9. De verzorging van Kader en de Documentatiemap wordt gewoon voortgezet.

10. Naast het volgen van cursussen dient tevens de mogelijkheid van persoonlijke zelfstudie te worden erkend en gestimuleerd. Daartoe zouden wij kunnen bijdragen door het verstrekken van persoonlijke studie-adviezen, waar de functionaris van het H.O.I. zich op zou kunnen toeleggen.

10a. Het is gewenst in de wat grotere gemeenschappen ten behoeve van het kader kleine studie-bibliotheekjes te vormen.

11. Afzonderlijke aandacht verdient nog de vraag naar de mogelijkheden van samenwerking met anderen bij onze kadervorming.
Er is een mogelijkheid aan onze cursussen cursusweekends te verbinden op de volkshogescholen. Daar is reeds enige ervaring mee opgedaan. Daarvan is het grote voordeel, dat het mogelijk is op een weekend op een volkshogeschool een zeer goed programma tot ontwikkeling te brengen waar als nadelen tegenover staan de vrij hoge kosten en het feit, dat vrijwel nooit alle leden van een cursusgroep aan zo'n weekend meedoen.
Voorts bestaat het plan aan de volkshogescholen ten dienste van het regionale verenigingsleven in het algemeen cursussen te gaan geven in de techniek van het verenigingsleven en in het leiden van

gespreksgroepen. Van deze plannen is tot dusver echter nog heel weinig uitgevoerd. M.i. verdient het de voorkeur zoveel mogelijk onze kadervorming zelf te organiseren. In de praktijk blijkt namelijk dat ook bij technische trainingen gebruik wordt gemaakt van humanistische stof en dan is de uitwerking dubbel effectief.
Zo heb ik tot mijn eigen verrassing eens meegemaakt dat de deelnemers aan een technische trainingscursus in het leiden van groepsgesprekken na afloop opmerkten, dat ze nu pas goed begrepen hadden hoe humanistisch denken werkte.

12. Aan de gedachten, die in deze nota zijn neergelegd, is in voorafgaande gesprekken tevens bijgedragen door Koops, Radius en Schonk.

3 december 1969 J. de Leede

KORT VERSLAG VAN DE BESPREKING VAN DE NOTA KADERVORMING DOOR DE VERBONDSRAAD OP 25 OKTOBER 1969 TE UTRECHT

Opmerkingen:

— Hoe lossen we het tekort aan docenten op?
— Is het aangegeven honorarium voor docenten niet te laag?
— Hoe doen anderen dit? Kunnen we hulp van anderen krijgen?
— Is één basisprogramma voor alle groepen wel zinvol?
— Kunnen we de term „basisjaar" niet beter vervangen door „oriënteringsjaar"?
— Welk prioriteitenschema volgt nu eigenlijk uit de beleidsnota? Heeft de ledenwevring niet een hogeer prioriteit dan de kadervorming?
— Dit cursusprogramma duurt te lang.
— Het vragen van cursusgeld vormt een belemmering.
— Hoe is een lang cursusprogramma in overeenstemming te brengen met het streven naar een kort bestuurslidmaatschap?
— Is het doel van deze cursussen een service voor de functionarissen of het aanbieden van een interessante ontwikkelingscursus? Het antwoord op deze vragen is van veel betekenis voor de mogelijkheid om een cursusgeld te vragen.
— Het bedienen van het gehele land is noodzaak. Bedenk wel dat dit een groot beslag legt op het landelijke apparaat.
— Het is noodzakelijk een nieuwe groep mensen aan te trekken. Hier en daar heeft men het gevoel, dat men niet verder kan.
— Het is niet gewenst voor bestuursleden een diploma verplicht te stellen.
— Zorg voor een kritische selectie van het studiemateriaal.
— Is samenwerking met Teleac mogelijk?
— Het is gewenst de lijn in het programma te handhaven.
— Is er een verschuiving mogelijk van de begincursus naar de vervolgcursus?
— Velen spreken hun waardering uit over deze opzet.

Beantwoording:

— Er zijn reeds een aantal docenten beschikbaar, echter niet voldoende.

We zullen naar meer moeten zoeken. Dat betekent, dat we op korte termijn nog niet overal kunnen beginnen.

— De kosten. Hoewel dit in principe wel gewenst is, laat de financiële situatie van het HV helaas niet toe mee te dragen in de variabele kosten van deze cursussen. Er is gezocht naar een haalbaar evenwicht tussen deelnemersprijs en honorarium voor docenten. Misschien is het mogelijk voor dit werk subsidie te verkijgen.
— In de beleidsnota staat dat vorming prioriteit no. 1 is.
— Een redelijk degelijk programma, waar in de praktijk behoefte aan is gebleken, kan niet worden verwerkt in een korte cursus.
— We streven niet naar korte ambtsperioden voor bestuursleden.
— T.a.v. dit project lijkt samenwerking met Teleac niet mogelijk. Als Teleac iets doet, dat voor ons kader van belang is, wordt hier echter wel de aandacht op gevestigd.

De nota wordt, met de commentaren uit de verbondsraad, verder voorgelegd aan de eerstvolgende regionale kaderconferenties.